

RECENZÍÓK

Cikkismertetés: Emberek, profit és egészség: A Lancet cikksorozata a kereskedelmi egészség- determinánsokról

Article review: People, profit, and health: The Lancet series about commercial determinants of health

Ismertető: [Pénzes Melinda](#)

Doi: [10.58701/mej.12067](https://doi.org/10.58701/mej.12067)

Ismertetett cikksorozat: The Lancet Series: Commercial determinants of health. (2023)
<https://www.thelancet.com/series/commercial-determinants-health>

Kulcsszavak: egészségdetermináns; népegészségügy; kereskedelmi szereplők
Keywords: *determinants of health; public health; commercial actors*

HÁTTÉR

A kereskedelmi szereplők – a kisvállalkozásoktól kezdődően a transznacionális vállalatokig – mind befolyásolják az emberek és a társadalom egészségét és jóllétét. Egyes kereskedelmi szereplők nélkülözhetetlen és jótékony hatású szolgáltatásokat és termékeket biztosítanak (pl. tápdús élelmiszerek, minőségi egészségügy, lakhatás), míg mások a megelőzhető halálozásokra, társadalmi méltányosságra és a környezetre kedvezőtlen hatásúak. Napjainkban már rendkívül erős bizonyítékok támasztják alá, hogy különösen a legnagyobb multinacionális, illetve transznacionális vállalatok egyre inkább kedvezőtlenül befolyásolják az emberek és a Föld egészségét, elsősorban a nem fertőző népbetegségek „járványai” és a klímakatasztrófa által. Minden évben, globálisan a megelőzhető halálozások legalább harmadéért mindössze négy iparág felelős: a dohány-, a feldolgozott élelmiszer-, a fosszilis tüzelőanyag-, és az alkoholipar. Azonban nem csak a termékek, de a kereskedelmi, szolgáltatói gyakorlat is ártalmas

lehet az egészségre, valamint elmélyítheti az egyenlőtlenségeket országokon belül vagy között is (pl. gyógyszerekhez és vakcinákhoz való hozzáférés, a közösségi média hatása a mentális egészségre). A kereskedelmi szereplők által okozott károk kezelése óriási kormányzati és közösségi költségráfordítást igényel például az egészségügyben és a környezetvédelemben. Mindeközben a kereskedelmi szereplők – akik ezen költségráfordításokhoz kevéssé járulnak hozzá – hatalmas többletnyereségre és hatalomra tesznek szert, amit gyakran arra használnak, hogy saját érdekeik szerint alakítsák a politikai és gazdasági rendszereket. Végső soron egy olyan szabályozási környezetet alakítanak ki maguk körül, ami kevéssé ösztönzi őket a társadalmi és környezeti egészség és jólét előmozdítására. Bár egyre inkább nyilvánvaló válik mind ezen összefüggések jelentősége, mindezidáig nem alkották meg a kereskedelmi egészségdeterminánsok pontos definícióját és jelentéstartalmát. A definíció és az

elméleti tisztázás nélkül pedig nem lehet megfelelő kutatásokat és a gyakorlatban szakpolitikai eljárásokat tervezni és megvalósítani.

Ebben az ismertetésben a Lancet Series cikksorozata kerül bemutatásra (Friel et al., 2023; Gilmore et al., 2023; Lacy-Nichols et al., 2023; VicHealth, 2023), amelyben

1. meghatározzák a kereskedelmi egészségdeterminánsok fogalmát,
2. bemutatják ennek a fogalomnak a konceptuális modelljét, valamint
3. a modellre épülve javaslatokat tesznek a jövőbeli megoldási lehetőségekre annak érdekében, hogy a döntéshozói és szabályozási szinteket támogassák hatékony ellenlépések és stratégiák kidolgozásában az emberek, a társadalmak és a környezet egészségének megóvása céljából.

A KERESKEDELMI EGÉSZSÉG- DETERMINÁNSOK DEFINÍCIÓJA

Az eddigi egymástól eltérő definíciók helyett egy tágabb meghatározást ajánl a Lancet Series a kereskedelmi egészségdeterminánsok definíciójaként:

az egészséget meghatározó kereskedelmi tényezők olyan rendszerek, gyakorlatok és kapcsolatok, amelyek által a kereskedelmi szereplők hatással vannak az egészségre és a méltányosságra.

Ez a szándékosan tágan megfogalmazott definíció neutrális, tehát elismeri, hogy a kereskedelmi szereplők egyaránt pozitív és negatív hozzájárulást adhatnak az egészséghez. Az új definíció figyelembe veszi, hogy a kereskedelmi szereplők nagyon különbözőek és számos közülük létfontosságú szerepet töltenek be a társadalomban. A definíció fókuszában pedig az ember és a bolygó egészsége, valamint az egészségi méltányosság áll.

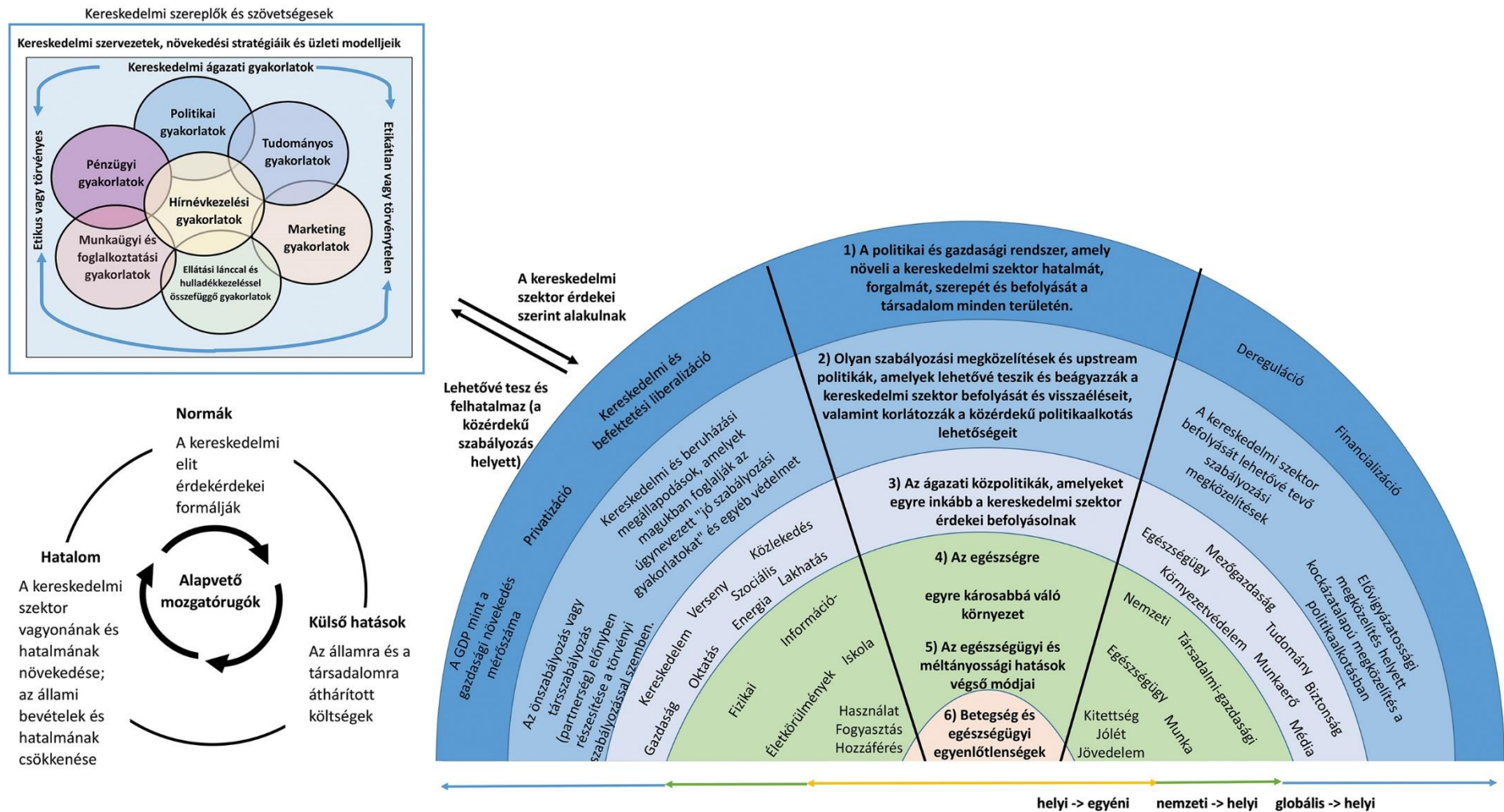
A KERESKEDELMI EGÉSZSÉG- DETERMINÁNSOK MODELLJE

A definíciót magyarázó konceptuális modell két fő részből áll [1. ábra]. Egyrészt a kereskedelmi szereplők hét, egymással összefüggő és egymást kölcsönösen erősítő, kulcsfontosságú kereskedelmi tevékenységét mutatja be, valamint azt, hogy mindezek a tevékenységek hogyan változhatnak az etikus/legálisról az etikátlan/illegálisig. A modell másik része az egészséget és az egészségi méltányosságot befolyásoló tényezők hat szintjét foglalja össze a legfelsőbb szinten lévő (politikai és gazdasági rendszerek) tényezőktől kezdődően a legalsó szinten lévőkig (az egyének életkörülménye és vagyoni jóléte, valamint az egészségüket károsító vagy javító termékek és szolgáltatások használata/fogyasztása, illetve azokhoz való hozzáférésük).

A modellben feltüntetett nyilak megmutatják a különböző rendszerek szerepét a kereskedelmi egészségdeterminánsok vonatkozásában, illetve azt, hogy a kereskedelmi szereplők hogyan károsíthatják az ember és a bolygó egészségét. Egyrészt a kereskedelmi szereplők tevékenységeiket arra használhatják, hogy saját érdekeik szerint alakítsák az egészséget és a méltányosságot befolyásoló tényezőket. Például nyereségük maximalizálása érdekében befolyásolják a politikai és gazdasági környezetet, vagy a szabályozások megalkotását, miközben egészségi, társadalmi és környezeti károkat okoznak. Másrészt a kormányok, kormányközi szervezetek és rendelkezéseik képessé tehetik vagy akár felhatalmazhatják a kereskedelmi szereplőket a befolyásolásra, ahelyett, hogy közérdekből magasabb elvárásokat és standardokat követelnének meg tőlük.

Végső soron a kormányzat és a közösségek viselik az okozott károk költségét, így erőforrásaik és hatalmuk is csökken, a kereskedelmi szereplők pedig többletnyereséget szerezve tovább növelhetik vagyonukat és hatalmukat.

1. ábra: A kereskedelmi egészségdeterminánsok modellje (Gilmore et al., 2023)



A kereskedelmi szereplők hét tevékenysége, példákkal

A modell szerint a kereskedelmi szereplők az alábbi hét tevékenységet alkalmazzák a politika, a rendszerek és a normák alakítása érdekében. Az egyes tevékenységekben közös, hogy külön-külön és együttesen is jelentősen befolyásolják az ember és a környezet egészségét.

1. Politikai tevékenységek: a kereskedelmi szereplők a kormányzat minden szintjén a számukra előnyös, saját érdekeiket szolgáló szabályozási környezetet próbálják kialakítani. Például a fejlődő országokban gyakori jelenség a dohányipar közvetlen lobbizása és így a hatalommal rendelkező kormányok támogatásának elnyerése; ugyanakkor a fejlett országokban – ahol a dohányzás már kevésbé elfogadott norma – a dohányipar hamis, harmadik félként szolgáló szervezeteken keresztül próbál saját érdekei szerint befolyásra szert tenni. Továbbá, a dohányipar rutinszerűen szokott az ellene felszólalókkal szemben megfélemlítést és jogi lépésekkel való fenyegetést is alkalmazni.

2. Tudományos tevékenységek: a tudományos folyamatok olyan irányú befolyásolása, amely során a kereskedelmi szereplők számára kedvező eredmények születnek. Például a tudományos felfedezések esetében a szellemi tulajdon ellenőrzésére irányuló erőfeszítések (pl. gyógyszerek, vakcinák magas árának fenntartása); a valós tudományos eredmények szándékos félreértelmezése vagy elhallgatása (pl. a rofecoxib népszerűsítése a kardiovaszkuláris toxicitásának eltitkolása mellett); vagy a kereskedelmi szereplők érdekeivel ellen-

tétes tudományos konszenzust aláásó kutatások finanszírozása (pl. a glifoszfátokkal kapcsolatos tudományos közlemények szakbírálati folyamatának és a szerkesztőségi döntések befolyásolása).

3. Marketing tevékenységek: a termékek és szolgáltatások nagyobb eladása érdekében végzett befolyásolási technikák, beleértve a fizikai és információs környezet megváltoztatását. Például bizonyos földrajzi térségekben a fogyasztás ösztönzése az egészségtelen termékeket (pl. alkohol, cukrozott üdítőitalok) forgalmazó kereskedelmi egységek sűrűségének növelésével; vagy a dohányipar által a dohányzás normalizálása a fiatalok körében a „gyermekbarát” (vagy inkább „tinibarát”) dohánytermékek népszerűsítésével; valamint az alkoholipar erőfeszítései az alkoholfogyasztás normalizálására és növelésére a nők körében az úgynevezett „pinkwashing”¹ módszerrel.

4. Ellátási lánc és hulladékkezelési tevékenységek: a transznacionális vállalatok a termékek és szolgáltatások előállítása, elosztása, kereskedelme és hulladékkezelési gyakorlata során gyakran kedvezőtlenül hatnak az emberek és a bolygó egészségére. Például a bányászati kitermelés gyakran kimeríti a természeti környezetet, az emberek számára pedig fizikai és mentális károkat okoz, a vállalatok pedig a helyreállítási költségeket másokra hárítják át; vagy az üdítőital palackozó üzemek szennyezhetik a talajvizet és toxikus hulladéklerakást eredményezhetnek.

5. Munkaügyi és foglalkoztatási tevékenység: a kereskedelmi szereplők aktívan keresik a módokat a termelés legköltsége-

¹ A rózsaszín szalag a mellrák elleni küzdelem szimbóluma. Bár az alkoholfogyasztás az emlőrák ismert kockázati tényezője, a „rózsaszínre festett alkoholos termékek” jelensége az alkoholipar ismert marketing és hírnévmenedzsment tevékenysége. Az elmúlt években számos olyan esetet tártak fel, amelyekben egyes mellrákellenes szervezetek alkoholipari vállalatok „jótékonyági” promóciós kampányával kerültek kapcsolatba. A kampányokban az alkoholipar termékein megjelenítette a rózsaszín szalagot vagy a jellegzetes színárnyalatot a mellrák elleni küzdelem figyelemfelhívásaként, illetve a mellrák elleni adományozásra szólított fel. Mindezzel megtévesztő üzenetet közvetítenek az alkohol karcinogén hatásáról, ráadásul a kétes kimenetű adományozás érdekében fogyasztásra ösztönzik elsősorban a fiatalabb nőket. A *pinkwashing* tehát az a jelenség, amikor a vállalatok a rózsaszín szalag jelképet vagy annak színárnyalatát használják termékeiknél, annak ellenére, hogy ezek a termékek hozzájárulnak az emlőrák kialakulásához. (Mart & Giesbrecht, 2015)

sebb elemeinek kiszervezésére és a felelősség áthárítására, így különösen a fejlődő országokban a munkavállalókat modernkori rabszolgatartókként kizsákmányolják, illetve súlyos fizikai és mentális betegségeket, valamint társadalmi-gazdasági károkat okoznak számukra. Például Dél-Afrikában a bányászatban dolgozók körében négyszer gyakoribbak a halálos munkabalesetek, mint Ausztráliában; vagy egy bizonyos nemzetközi webáruház raktárépületeiben jelentősen gyakoribbak a munkahelyi balesetek, mint más, hasonló üzletág raktárépületeiben.

6. Pénzügyi tevékenységek: a kereskedelmi szereplők egészségre kedvezőtlen hatást gyakorló módszerei közé tartozhat például az adók elkerülése vagy kijátszása, az egészségesebb termékek piaci megjelenésének korlátozása, felvásárlások akár a piaci verseny csökkentése érdekében, árrögzítés, vagy hitelek és adósságok előmozdítása. Példaként említhető egyes generikus gyógyszerek árával történő spekuláció; a dohányipar adóelkerülése vagy egyes dohánytermékek jelentősen kedvezőbb adózása; erőteljes lobbitevékenység az egészségre káros termékek (pl. cukrozott üdítő-italok, dohánytermékek) jövedéki adójának csökkentése érdekében; a transznacionális dohánycégek legális tevékenységük mellett akár még a csempészetben is részt vállalnak annak érdekében, hogy végső soron a csempészet problémájára hivatkozva jövedéki adó csökkentést szorgalmazzanak.

7. Hírnévmenedzsment: a legitimitás és hitelesség alakítására, a vállalati márka imázsának javítására irányuló erőfeszítések annak érdekében, hogy az előző hat gyakorlatot továbbra is alkalmazhassák a kereskedelmi szereplők. Egyik formája a vállalati társadalmi felelősségvállalás (*corporate social responsibility*, CSR), amely során a kereskedelmi szervezetek önkéntes elköteleződést vállalnak az etikai normák betartására és a károkozástól való tartózkodásra. Azonban a CSR gyakran inkább csak a hírnév helyreállításához járul hozzá, mintsem a valós hasznok generálásához a társadalom számára.

Másik gyakori formája a vállalati jótékonykodás. Elsősorban azok a kereskedelmi szereplők élnek ezekkel a hírnévkezelési gyakorlatokkal, akiknek az alapvető termékeik károsak. Például a 2004-es thaiföldi cunamit követően jelentős adományt adott a thai kormánynak egy alkoholipari vállalat, így lehetőségük adódott a vállalat számára előnyös kereskedelmi szabályozások megbeszélésére a kormánnyal; vagy a COVID-19 pandémia során egy transznacionális dohánycég lélegeztetőgépeket adományozott egy európai országnak, ezt követően a dohánycég leányvállalatának vezérigazgatója meghívást kapott a COVID-19 oltásról szóló, miniszterelnök jelenlétében zajló kereskedelmi kamarai kerekasztal-beszélgetésre; vagy szintén a COVID-19 pandémia idején, Dél-Afrikában egy bányászati cég víztartályokat, élelmiszer-csomagot és egyéni védőeszközt adományozott a rászorulóknak, noha munkavállalóinak a lezárások alatt nem fizetett bért annak ellenére, hogy munkavállalói bérének fedezésére az állami munkanélküli alapból igényelt.

Az egészségkárosodáshoz vezető útvonalak

A kereskedelmi szereplők direkt és indirekt módon befolyásolhatják az egészséget. A komplex egészséget befolyásoló útvonalrendszernek hat vertikális szintjét azonosítja a modell, amelyek közül a felső három a döntéshozói szintet (közvetett befolyásolás), míg az alsó kettő az egyén szintjét (közvetlen befolyásolás) érinti. Az indirekt befolyásolási útvonalak szintjeként a politikai és gazdasági rendszert, a szabályozási és más, magasabb szintű (upstream) rendelkezéseket, valamint az ágazati politikát azonosítják. A kereskedelmi szereplők hatalmukat és befolyásukat felhasználva mindhárom szintet manipulálhatják, közvetve pedig az emberek egészségét és jólétét is veszélyeztethetik. Például megnehezíthetik az egészséget támogató szabályozások fogantatását, számos iparági szek-

tort – például egészségügy, gyógyszeripar, mezőgazdaság, kiskereskedelem, pénzügy – saját érdekeiket szem előtt tartva befolyásolhatnak.

A modell szerint a kereskedelmi szereplők az emberek egészségét közvetlenül a környezeten és az egyénekre irányuló tevékenységek által képesek befolyásolni, amelyek egészséget támogatók vagy károsítók egyaránt lehetnek. Például a kereskedelmi szereplők hatással lehetnek a természeti környezetre, vagy az egészséges élelmiszerekhez, megfelelő munkakörnyezethez, megbízható információs környezethez való hozzáférésre, valamint akár egészségtelen termékek fogyasztására ösztönözhetnek, mérgező és rákkeltő anyagokkal való expozíciót okozhatnak, vagy nem biztosítják az biztonságos munkakörülményeket.

A kereskedelmi szereplők közvetett és közvetlen, egészséget befolyásoló tevékenységeit a kormányzatoknak kellene úgy szabályoznia, hogy azok inkább javítsák, mintsem veszélyeztessék az emberek és a bolygó egészségét.

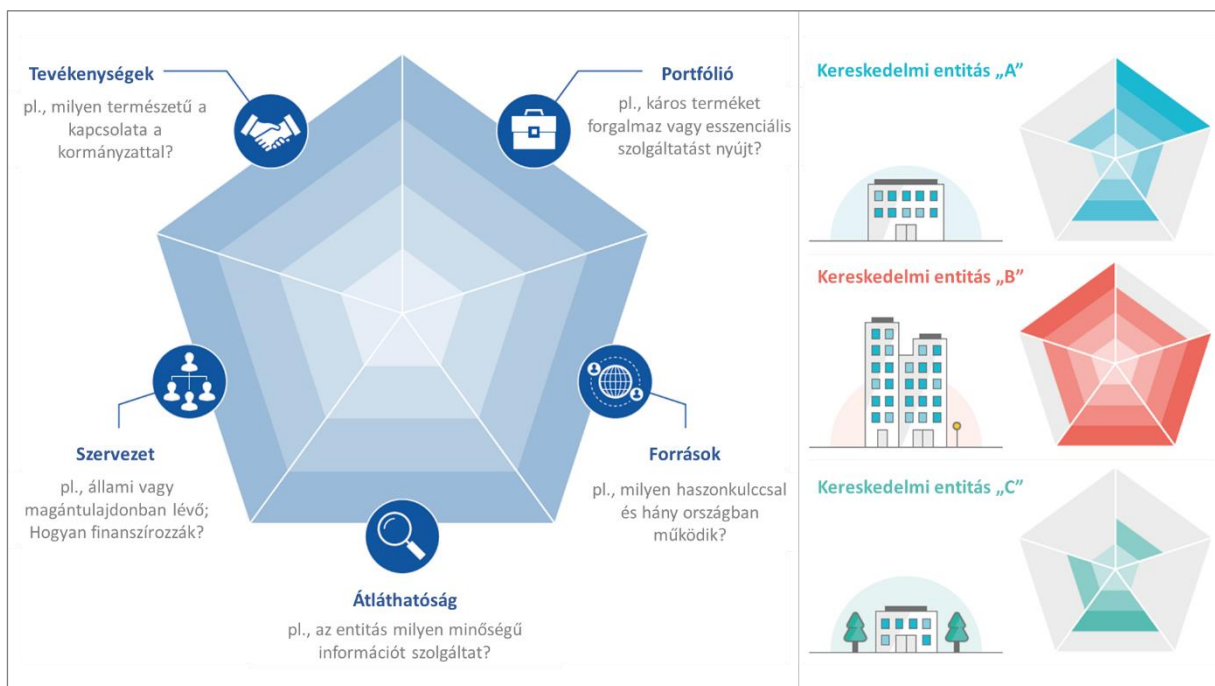
AZ EGÉSZSÉGET BEFOLYÁSOLÓ KERESKEDELMI SZEREPLŐK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

A cikksorozatban kereskedelmi szervezetként definiálják mindazon szereplőket, akik áruk és/vagy szolgáltatások vásárlásában vagy eladásában vesznek részt, elsősorban nyereség vagy befektetés megtérülése céljából.

Ez a tágabb - magánszektoron és multinacionális vállalatokon túlmutató definíció - magában foglal for-profit szervezeteket, állami-, magán-, multinacionális- és transznacionális vállalatokat, valamint a hibrid, kvázi-kereskedelmi és not-for-profit szervezeteket is.

Fontos szem előtt tartani, hogy a kereskedelmi szereplők egészséget befolyásoló hatása széles spektrumon változhat. Éppen ezért a sokféle kereskedelmi entitást egészség hatásuk alapján szükséges megkülönböztetni. Ehhez a cikksorozat egy 5 szempontból álló keretrendszert javasol (tevékenységek, termékportfóliók, források, szervezeti forma és átláthatóság),

2. ábra: Szempontrendszer a kereskedelmi szereplők összehasonlítására és megítélésére (The Lancet, 2023)



amely a döntéshozók számára iránymutatást ad a kereskedelmi szereplők összehasonlítására és megítélésére vonatkozóan [2. ábra] (The Lancet, 2023). A keretrendszer egyúttal a kereskedelmi szereplők szisztematikus monitorozására és tevékenységeikkel kapcsolatos globális adatbank kialakítására is alkalmazható, valamint a kereskedelmi egészségdeterminánsokkal kapcsolatos kutatási irányokat is körvonalaz.

MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEK AZ EGÉSZSÉG ÉS MÉLTÁNYOSSÁG MEGŐRZÉSE ÉRDEKÉBEN

Az egészséget és az egészségügyi egyenlőtlenséget befolyásoló kereskedelmi tényezők kezelése során a közérdeket szükséges előtérbe helyezni a kereskedelmi haszonnal szemben.

Napjainkra egyre több közösség követel változást annak érdekében, hogy megszabadítsák az embereket és a bolygót a káros kereskedelmi tevékenységektől. Ez jelentős kihívást jelent a kortárs kapitalizmus számára, hiszen az egészséget és méltányosságot szükséges a profitszerzéssel összeegyeztetni. A hatalmi viszonyok újraelosztása számos döntéshozói és érdekcsoport összehangolt erőfeszítését teszi szükségessé. Az állami és a nemzeti szervezetteknek olyan üzleti modellek felállítását és működését kell ösztönöznie, amelyek elengedhetetlenek az egészségügyi méltányossághoz és annak fenntartásához.

A civil szervezeteknek hallatniuk kell kollektív hangjukat, alternatív megoldásokat kellene megfogalmazniuk és felelősségre kellene vonniuk a kereskedelmi szereplőket és a kormányzatot. A kereskedelmi szereplőknek fel kell hagyniuk a népegészségügyi szabályokkal szembeni ellenállással, tiszteletben kell tartaniuk a népegészségügyi érdekeket és regeneratív üzleti modelleket szükséges alkalmazniuk. Az akadémiai élet szereplőinek és a tudományos kutatásoknak megfelelő célkitűzé-

sekkel és módszertannal, a kereskedelmi szereplőktől független módon, bizonyítékokat kell szolgáltatniuk megfelelő időben a célközönségnek és a döntéshozóknak. Fontos felismerni, hogy az egészségért mindenkinek aktívan tennie kell, beleértve az egészségügy szereplői mellett az előbbiekben említett szereplőket is [3. ábra]. A cikksorozat utolsó része a hét kereskedelmi tevékenységre vonatkozóan számos megoldási javaslatot tesz. Ezeket összehangoltan, mindegyik tevékenységre kiterjedően és a kereskedelmi tevékenységekre befolyással bíró szereplők bevonásával szükséges a mindennapi gyakorlatba átültetni.

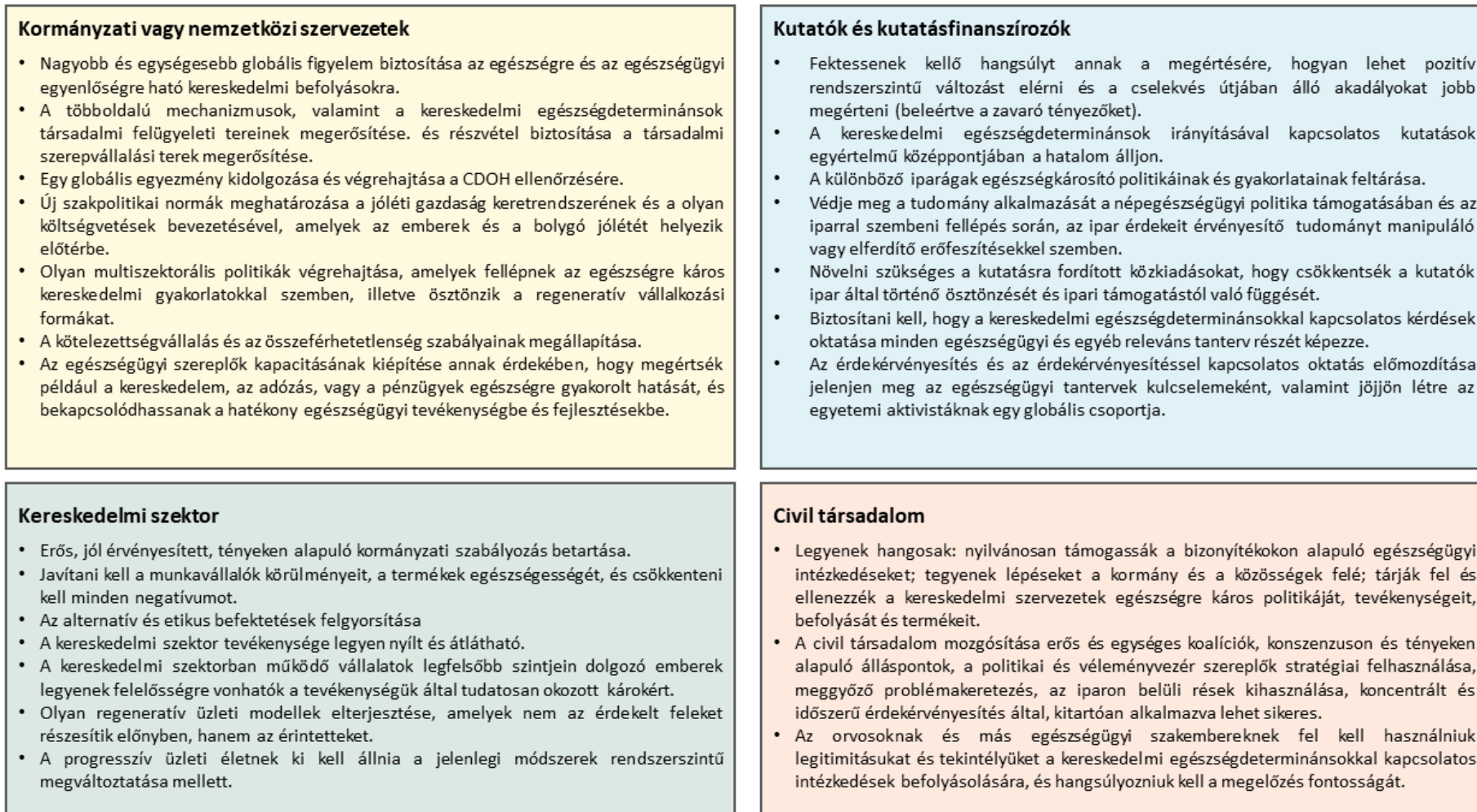
AJÁNLÁS

A Lancet Series cikksorozata egyértelművé teszi, hogy az egészséget befolyásoló kereskedelmi tényezők vizsgálatát a hazai népegészségügynek is prioritásként kell kezelnie. Jó néhány pozitív és negatív magyarországi példát lehetne említeni a cikksorozatban bemutatott modell hét tevékenységével kapcsolatban.

Sajnos a multinacionális és transznacionális vállalatok – különösen a dohányipar, alkoholipar, élelmiszeripar – egészségre káros kereskedelmi tevékenységei és manipulációja Magyarországot sem kíméli. Ezeknek a kereskedelmi szereplőknek számos, népegészségügyi szempontból aggályos hírnévmenedzsment módszere mindennapos országunkban. Mindez az európai viszonylatban amúgy is kedvezőtlen egészségi állapotban és társadalmi-gazdasági helyzetben lévő magyar lakosság egészségbiztonságát súlyosan veszélyezteti, a társadalmi terheket pedig tovább növeli.

Hazánkban is szükséges lenne a népegészségügyi szempontból kiemelkedő, egészségre ártalmas és egészségvédő kereskedelmi entitások tevékenységeinek a feltárása, értékelése és nyilvánosságra hozatala a cikksorozatban bemutatott keretrendszer szerint.

3. ábra: A szereplők és potenciális intézkedéseik a kereskedelmi szervezetek által okozott egészségügyi ártalmak megelőzése érdekében (Friel et al., 2023)



HIVATKOZÁSOK

- Friel, S., Collin, J., Daube, M., Depoux, A., Freudenberg, N., Gilmore, A. B., Johns, P., Laar, A., Marten, R., McKee, M., & Mialon, M. (2023). Commercial determinants of health: Future directions. *The Lancet*, 401(10383), 1229–1240. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(23\)00011-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(23)00011-9)
- Gilmore, A. B., Fabbri, A., Baum, F., Bertcher, A., Bondy, K., Chang, H.-J., Demaio, S., Erzse, A., Freudenberg, N., Friel, S., Hofman, K. J., Johns, P., Abdool Karim, S., Lacy-Nichols, J., de Carvalho, C. M. P., Marten, R., McKee, M., Petticrew, M., Robertson, L., ... Thow, A. M. (2023). Defining and conceptualising the commercial determinants of health. *The Lancet*, 401(10383), 1194–1213. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(23\)00013-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(23)00013-2)
- Lacy-Nichols, J., Nandi, S., Mialon, M., McCambridge, J., Lee, K., Jones, A., Gilmore, A. B., Galea, S., de Lacy-Vawdon, C., de Carvalho, C. M. P., Baum, F., & Moodie, R. (2023). Conceptualising commercial entities in public health: Beyond unhealthy commodities and transnational corporations. *The Lancet*, 401(10383), 1214–1228. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(23\)00012-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(23)00012-0)
- Mart, S., & Giesbrecht, N. (2015). Red flags on pinkwashed drinks: Contradictions and dangers in marketing alcohol to prevent cancer: Problems with pinkwashed drinks. *Addiction*, 110(10), 1541–1548. <https://doi.org/10.1111/add.13035>
- The Lancet. (2023). Infographic: Rebalancing global power asymmetries to substantially improve human and planetary health. <https://www.thelancet.com/infographics-do/commercial-determinants-health-2023>
- VicHealth. (2023). Commercial Determinants of Health – Summary Report. <https://www.vic-health.vic.gov.au/news-publications/research-publications/lancet-series-cdoh>

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A tanulmány elkészítését a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal támogatta (RRF-2.3.1-21-2022-00006 azonosító számú projekt keretében).

INFORMÁCIÓK A SZERZŐKRŐL

Pénzes Melinda

Semmelweis Egyetem, Egészségügyi Közzolgálati Kar, Egészségügyi Menedzserképző Központ, Egészségbiztonsági Nemzeti Laboratórium – Adatvezérelt Egészség Divízió, Budapest
penzes.melinda@emk.semmelweis.hu

CIKKINFORMÁCIÓK

Beküldve: 2023. 07. 09.

Elfogadva: 2023. 07. 14.

Megjelentetve: 2023. 09. 10.

Copyright © 2023 Pénzes Melinda. Kiadó: Magyar Népegészségügy Megújításáért Egyesület. Ez egy nyílt hozzáférésű cikk a CC-BY-SA-4.0 licenstszerződés alapján.